

УДК 340.15(470)

DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-38-43-48>

## Значення III Універсалу Центральної Ради для військового будівництва в Україні

*Пишняк Я.В.*

*Аспірантка, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,*

*м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,*

*тел.: (063) 98-934-13, e-mail: yasia5252@gmail.com*

*ORCID: 0000-0002-6291-564X*

## The value of the III Universal 1917 of the Central Council for military construction in Ukraine

*Pyshniak Y.V.*

*Postgraduate student, «KROK» University,*

*Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,*

*tel.: (063) 98-934-13, e-mail: yasia5252@gmail.com*

*ORCID: 0000-0002-6291-564X*

*Анотація.* У статті досліджено нормотворчу діяльність Української Центральної Ради загалом у процесі військового будівництва, визначено організаційно-правові засади формування Збройних сил, проаналізовано позитивні та негативні чинники, які вплинули на формування армії. Акцентовано увагу на важливості діяльності тогочасної армії, розглянуто помилки у ході військового будівництва, проаналізовано зміст III Універсалу УЦР у частині регламентування основних засад функціонування Збройних сил. У дослідженні висвітлюються передумови, що сприяли виникненню та подальшому розвитку військово-політичної діяльності Української Центральної Ради, а також окреслено особливості процесу існування Збройних сил. Окремо вивчено відносини, які виникали між військовими, старшинами й козаками, зокрема щодо зміцнення їх дисципліни, а також наголошено про відповідальність, яку несуть начальники за невиконання норм законів, виданих за часів та діяльності Української Центральної Ради 1917-1920 років. У статті опрацьовано погляди соціал-демократів, соціалістів-революціонерів, соціалістів-федералістів щодо створення та розбудови Збройних сил, а також висвітлено законодавчу базу військового будівництва. Проаналізовано деякі праці щодо заходів з розбудови української армії, кроки щодо зміцнення обороноздатності України й підготовки до відсічі більшовицької агресії в листопаді – грудні 1917 р. Під час аналізу процесу будівництва Армії УНР мав місце розгляд питання щодо його здійснення на ґрунтовній правовій базі й виходу з-під впливу романтично-революційного уявлення про роль війська. Досліджено, що в науковій літературі досить детально висвітлено причини поразки і прорахунки діяльності УЦР у війні та особливості перебігу подій у кінці 1917 р. – на початку 1918 р., а також важливі мотиви військових невдач

національних формувань. Стверджується, що більшість сучасних вітчизняних дослідників роблять висновок про неготовність УНР до війни, а тому було встановлено організаційно-правові засади формування армії України у період 1917-1920 років, а також з'ясовано питання обліку та реєстрації військових частин тих часів.

**Ключові слова:** військове будівництво, нормотворча діяльність Української Центральної Ради, Українська Народна Республіка, українські Збройні сили, III Універсал Центральної Ради.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10.

**Annotation.** The article examines the rulemaking activity of the Ukrainian Central Council, in particular, military construction in the process of rulemaking defines the organizational and legal foundations of the formation of the Armed Forces of Ukraine in 1917-1920, analyzes the positive and negative factors that resulted in the formation of the army. The author tried to emphasize the importance of the activities of the then army, and to analyze the mistakes in the development of military construction, in particular, to analyze the legal bases taking into account the features of the III Universal. Pre-conditions which were instrumental in an origin and subsequent on development of the military-political activity of Ukrainian Central Advice light up in research, and also the features of the process of existence of Military powers are outlined. Relations which arose up between soldiery are separately analyzed, by petty officers and cossacks, in particular with the strengthening of their discipline, and also marked about responsibility, which is carried by chiefs for non-fulfillment of norms of laws, given out at times and activity of Ukrainian Central advice. In the article investigational looks of social democrats, socialists-revolutionaries, socialists-federalists, about creation and re-erecting of Military powers, and also the legislative base of the military building is analyzed. In some labors, measures are analyzed on re-erecting of the Ukrainian army, his steps concerning the strengthening of defence of Ukraine, and preparation to the rebuff of bolshevist aggression in November – December 1917 -1920 years. Analyzing the process of building Army UNR a question was considered with the realization of him on the detailed legal base and output from under influence romantically revolutionary picture of the role of the army. Investigational, that in scientific literature reasons of defeat and miscalculations of activity of UCR are in detail enough reflected in wars and features of course of events at the end of 1917 – at the beginning of 1918, and also important reasons of soldiery failures of the national formings. It becomes firmly established that most modern domestic researchers conclude the unreadiness of UNR before the war, and organized-legally principles of forming of the army of Ukraine were that is why set in a period 1917-1920, and also the question of account and registration of soldiery parts of those times is found out.

**Keywords:** military construction, the rulemaking activity of the Ukrainian Central Council, Ukrainian People's Republic, Ukrainian Armed Forces, III Universal.

Formulas: 0, Fig.: 0, Tab.: 0, Bibl.: 10.

### **Постановка проблеми**

За період існування Центральної Ради в Україні відбулися події та рухи, які створили передумови для відродження української державності. Український військовий рух періоду 1917–1918 рр. завдяки своїй масовості, радикалізму й організованості зайняв

чільне місце в державному відродженні України і став каталізатором усього революційного процесу. Оскільки захист суверенітету і територіальної цілісності країни Збройними силами слугує фундаментом держави, слід проаналізувати військове будівництво, яке на той час було чи не єдиним оплотом становлен-

ня української державності. Складовою державотворення і змістом багатьох державних актів України було питання розбудови армії й визначення кордонів у період Центральної Ради. Побудова національної державності та формування громадського суспільства в Україні у часи війни на сході країни викликає значну зацікавленість у минулому державно-правовому досвіді.

### ***Аналіз останніх досліджень і публікацій***

Значним внеском у питання розбудови українського війська в період Центральної Ради є ґрунтовні праці тогочасних та сучасних вітчизняних науковців, зокрема, серед них слід зазначити таких: О. Кудлай, О. Мироненко, В. Верстюк, П. Мірчук, О. Копиленко, Я. Грицак, О. Реєнт, В. Єрмолаєв, М. Кравчук та ін. Проте значення III Універсалу Центральної Ради для розбудови українського війська, на наш погляд, потребує більш детального дослідження.

### ***Не вирішені раніше частини загальної проблеми***

У період військових дій на сході країни та в умовах формування української державності актуальним є вивчення практики становлення українського війська попередніх періодів, зокрема відповідного досвіду Центральної Ради. Дослідження вказаної проблеми дасть змогу вивчити досвід будівництва й функціонування українського війська, максимально використати його в умовах будівництва Збройних сил у сучасних умовах. Нормотворча діяльність, як основа військового будівництва, потребує детальнішого узагальнення та використання її позитивних напрямів у відторгненні супротивника з території української держави.

### ***Формулювання цілей статті***

Метою статті є вивчення та аналіз

положень III Універсалу Центральної Ради у сфері правового регулювання військового будівництва в Україні.

### ***Виклад основного матеріалу дослідження***

III Універсал Центральної Ради, який було проголошено 7 (20) листопада 1917 року умовно можна виділити як важливий етап розвитку українського війська. Одним із найбільш важливих кроків у цьому напрямі було створення, за рішенням Генерального секретаріату військових справ, Генерального штабу української армії (16 листопада 1917 р.), який складався з таких відділів: організаційного, загального, зв'язку, артилерійського, постачання армії, військових шкіл, військово-політичного, військово-комісарського та інспекторату артилерії. Подальшим кроком у правовому закріпленні будівництва Збройних сил стало ухвалення Центральною Радою Закону «Про утворення Українського Народного війська» від 3 січня 1918 року. Українське військо створювалося для «захисту рідного краю від зовнішнього нападу» [1]. Згідно з цим Законом затверджувався територіальний міліцейський принцип комплектування військ.

Сама собою міліційна організація Збройних сил, на яку орієнтувалися лідери УЦР, по-різному була сприйнята у суспільстві (сьогодні за цим принципом побудовано армію Швейцарії), але запорукою успішного втілення даної моделі є патріотизм населення, готового виступити на захист своєї держави. Проте загальні норми, запроваджені на врегулювання відносин нижчого рівня, не мали практичного застосування. Закон передбачав створення трьох корпусів: Київського, Харківського та Одеського. Також, цим Законом урегульовано питання набору інструкторів із цивільного населення, врегулювання їх правового

статусу, оплату за службу (100 крб. на місяць), а також порядок укладення договору найму та вікову категорію, з якої здійснювався набір (19 років).

Серед військових переважали прихильники самостійницьких поглядів. Однак керівники Центральної Ради та лідери найвпливовіших українських партій (соціал-демократів, соціалістів-революціонерів, соціалістів-федералістів) відстоювали автономістські позиції, а тому не приділяли належної уваги творенню власних Збройних сил. Прикладом цього є Закон «Про політично-правове становище службовців військового відомства» від 01 серпня 1918 року [2]. Цим Законом був упроваджений принцип рівності всіх військовослужбовців перед собою і у всіх правах, а також скасовано ранги – військові звання та відзнаки. Стосовно виборності посад командирів, сотень і куренів, то їх беззаперечно могли обіймати старшини (у наш же теперішній час старшини є матеріально-відповідальними особами виключно за речове майно солдатського складу в ротах, батальйонах тощо).

Відповідні ради наділялися дисциплінарними повноваженнями, які поступово переходили до них від командирів підрозділів. Законодавча база військового будівництва складалася з кількох актів, зокрема Закону про загальний військовий обов'язок від 24 липня 1918 р. [3] (строк служби у піхоті – 2 р., а у кінноті й артилерії – 3 р.), положення «Про проходження служби старшинами в армії Української Держави – умови та порядок призначення козаків та громадян в старшини» від 1 серпня 1918 р., який позбавляв їх активного і пасивного виборчого права й права входити до складу будь-яких спілок, товариств, партій, рад, комітетів та інших організацій, що мають політичний характер.

Щодо врегулювання відносин, які виникали між військовими, старши-

нами і козаками, зокрема зміцнення їх дисципліни, 29 березня 1918 р. Верховна Рада Міністерства військових справ ухвалила Законопроект «Про старшин і козаків та відносини між ними» [4]. У тексті Закону зазначено, що всі категорії осіб поділялися на: старшин, підстаршин і козаків. Відповідно до цього Закону командир підрозділу наділявся, під час збройного конфлікту, найвищою юридичною силою щодо застосування зброї для виконання його ж наказу. В разі видання незаконного наказу начальники відповідають перед судом [4].

Проаналізувавши деякі норми вказаного Закону, ми бачимо, що він розроблений із урахуванням принципу гуманності, проте ухвалений так і не був, оскільки відбувся державний переворот.

У тексті III Універсалу йшлося про обов'язкові законодавчі приписи, які може ухвалити орган незалежної держави – про її кордони, про скасування смертної кари, про початок мирних переговорів для виходу із світової війни [5, с. 147; 6, с.161]. З вищевказаного слід зазначити, що Універсал не закріплював правові засади законодавчого процесу, а лише визначав Українську Центральну Раду як законодавчий орган державної влади, а про Військо Українське згадується побіжно. Якщо будувати структурно, то українська армія мала складатися з декількох корпусів піхоти (Київського, Волинського, Подільського, Одеського, Чернігівського, Харківського, Катеринославського) і 4-5 дивізій кінноти.

Після проголошення III Універсалу Центральна Рада розгорнула широку діяльність із створення своїх військових сил. Почався останній етап українізації армії. Проте солдати все більше потрапляли під вплив більшовиків. На противагу засиллям більшовизму виступили як представники Української Центральної Ради, так і Ставка Верховного

Головнокомандувача армії. Зокрема, командир Особливої армії генерал С. Стельницький задля запобігання анархії, мародерству та порушенню військових статутів дозволив коменданту Луцького гарнізону видати 600 гвинтівок для озброєння спеціальних рот порятунку та відділу міліції, сформованих восени 1917 р. луцьким повітовим комісаром [7, с. 275; 8, с. 201].

Потрібно констатувати, що у становленні самостійної державності УНР одним із найважливіших факторів було ефективне функціонування армії. Проте у ході її будівництва було допущено низку прорахунків. Серед них можемо зазначити тенденційність стосовно розробки та обґрунтування створення армії як оборонного органу. Попри всі зусилля з досягнення самостійності України від Росії, становленню українського війська належної уваги так і не було приділено [9, с. 102]. Елементарної рестрації українських відділів (у наш час це військові частини) не запроваджува-

лося, тому на сьогоднішній час чітко не встановлено, скільки війська нараховувала Центральна Рада. Відсутність виразної військової доктрини часто ставала причиною неефективності у сфері військового будівництва [10, с.15].

### **Висновки**

В умовах складної військово-політичної ситуації в Українських землях упродовж 1917 – початку 1918 рр. Центральна Рада у III Універсалі зуміла створити основи національної армії, яка виконувала функцію оборони національності. Створено основи військового законодавства – закріплені норми діяльності та функції армії. Основою військового законодавства стали акти, закони, постанови, статuti тощо. Крім того, незважаючи на загострені проблеми та певні помилки і прорахунки УЦР у сфері військового будівництва, її досвід має неабияке значення для будівництва українських Збройних сил у сучасних умовах.

### **Література**

1. Закон «Про утворення Українського Народного війська» від 3 січня 1918 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> (дата звернення 19.01.2020)
2. Закон «Про політично-правове становище службовців військового відомства» від 1 серпня 1918 р. URL: <https://studfile.net/preview/5776251/page:3/> (дата звернення 19.01.2020)
3. Закон «Про загальний військовий обов'язок» від 24 липня 1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення 19.01.2020)
4. Законопроект «Про старшин і козаків та відносин між ними» від 29 березня 1918 р. URL: [http://history.franko.lviv.ua/Шк\\_4.htm](http://history.franko.lviv.ua/Шк_4.htm) (дата звернення 19.01.2020)
5. Енциклопедія історії України: Т. 10. Т – Я Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2013. 784 с.
6. Мироненко О. М. Світоч української державності: політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради: монографія. Київ, 1995. 328 с.
7. Єрмолаєв В. М. Вищі представницькі органи влади в Україні: історія, теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2017. 448 с.
8. Реєнт О. О. Перша Конституція незалежної Української держави – Конституція УНР від 29 квітня 1918 р. (історико-правові передумови прийняття) *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. № 2. Ч. 1. С. 201-204.
9. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради. Київ 1992. 202 с.
10. Кравчук М.В. Військове будівництво в Українській Народній Республіці періоду Центральної Ради: історико-правовий аспект *Вісн. Хмельниць. ін-ту регіон. упр. та права*. 2004. № 3. С. 12-17.

## References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1918), The Law “On the formation of the Ukrainian People’s Army”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> (Accessed 19 January 2020)
2. UD Council of Ministers (1918), The Law “On the political and legal situation of military officials” available at: <https://studfile.net/preview/5776251/page:3/> (Accessed 19 January 2020)
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1918 ), The Law “About general military service” available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (Accessed 19 January 2020)
4. Bill (1918) “On Elders and Cossacks and Relations Between Them” available at: [http://history.franko.lviv.ua/Iik\\_4.htm](http://history.franko.lviv.ua/Iik_4.htm). (Accessed 19 January 2020)
5. Smolij, V.A. (2013), *Enciklopedija istorii Ukraini* [Encyclopedia of Ukrainian History], “Naukova dumka”, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
6. Mironenko, O.M. (1995), *Svitoch ukrains'koi derzhavnosti: polityko-pravovyj analiz diial'nosti Tsentral'noi Rady* [The Light of Ukrainian Statehood: Political and Legal Analysis of the Diagnostics of the Central Soviet ] In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, Akad. prav. nauk Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
7. Yermolaev, V.M. (2017), *Vyschi predstavnyts'ki orhany vlady v Ukraini: istoriia, teoriia ta praktyka* [Top Representative Authorities in Ukraine: History, Theory and Practice] The law, Kharkiv, Ukraine.
8. Rerent, O.O. (2002), “The first Constitution of an independent Ukrainian state - the Constitution of the UNR of April 29, 1918 (historical and legal prerequisites”, *Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine*, vol. 2, pp. 201-204.
9. Kopilenko, O.L. (1992), *Sto dniv Tsentral'noi rady* [One hundred days Of the Central Council], Kyiv, Ukraine.
10. Kravchuk, M.V. (2004), “Military Construction in the Central People’s Republic of the Ukrainian People’s Republic: Historical and Legal Aspects”, *Visnik Khmel'nyts. in-tu rehion. upr. ta prava*, vol. 3, pp. 12-17.

**Стаття надійшла до редакції 26.01.2020 року**